КАК ФИЛМЪТ СТАВА КУЛТУРЕН

Филмова култура в България 1920-1940.
Албум-алманах

HOW MOVING PICTURES BECAME CULTURE

Film Culture in Bulgaria 1920-1940.
An Illustrated Almanac

КАК ФИЛМЪТ СТАВА КУЛТУРЕН

Филмова култура в България 1920-1940. Албум-алманах

Редактор и съставител Александър Донев

Институт за изследване на изкуствата, Българска академия на науките, София, 2026

Книгата „КАК ФИЛМЪТ СТАВА КУЛТУРЕН. Филмова култура в България 1920-1940. Албум-алманах“ е част от проекта на сектор „Екранни изкуства“ в Института за изследване на изкуствата – БАН „Кинокултура, изкуства и национални образи в България (КИНО.БГ). Формиране на обществената значимост на филмовата култура в периода между двете световни войни“ и се издава с държавно подпомагане по договор № КП-06-Н60/6 от 16.11.2021 г. с Фонд „Научни изследвания“.

The book *HOW MOVING PICTURES BECAME CULTURE. Film Culture in Bulgaria 1920-1940. An Illustrated Almanac* is part of the project of the Screen Arts Sector at the Institute for the Study of Arts – Bulgarian Academy of Sciences "Film Culture, Arts and National Images in Bulgaria (Kino.BG). Shaping the Public Significance of Film Culture in the interwar period" and is published with state support under contract No. KP-06-H60/6 of 16.11.2021 with the Bulgarian National Science Fund (BNSF)“

ФОНД НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ

Книгата „КАК ФИЛМЪТ СТАВА КУЛТУРЕН. Филмова култура в България 1920-1940. Албум-алманах“ е резултат от изпълнението на проект BG16RFPR002-1.014-0011„Устойчиво развитие на Център за върхови постижения „Наследство БГ“, финансиран по процедура за предоставяне на безвъзмездна финансова помощ № BG16RFPR002-1.014 „Устойчиво развитие на Центрове за върхови постижения и Центрове за компетентност, в т.ч. и на конкретни инфраструктури или техни обединения от Национална пътна карта за научна инфраструктура.

The book *HOW MOVING PICTURES BECAME CULTURE. Film Culture in Bulgaria 1920-1940. An Illustrated Almanac* is a result of the implementation of project BG16RFPR002-1.014-0011 Sustainable Development of the Center of Excellence "Heritage BG," funded under the grant aid procedure BG16RFPR002-1.014 “Sustainable Development of Centers of Excellence and Centers of Competence, Including Specific Infrastructures or Their Associations from the National Roadmap for Scientific Infrastructure”.

ЕВРОПЕЙСКИ СЪЮЗ
ЕВРОПЕЙСКИ ФОНД ЗА РЕГИОНАЛНО РАЗВИТИЕ

НАСЛЕДСТВО БГ

НАУКА И ОБРАЗОВАНИЕ ЗА ИНТЕЛИГЕНТЕН РАСТЕЖ

На корицата: Групова снимка от снимачната площадка на филм „Улични божества“ (1929, реж. Васил Гендов)
On the cover: A group photo taken on the set of the film Ulichni bozhestva (Street Idols, 1929, directed by Vasil Gendov)

Книгата е достъпна онлайн на страницата на проекта / The book is available online on the project website www.bgkino.com/библиотека/

Автори: Петър Кърджилов (1, 3, 4), Йоана Спасова-Дикова (2), Андроника Мартонова (8), Росен Спасов (7), Боян Ценев (6), Александър Донев (5, 8, 9, 10, 11, 12, 13)
Стилов редактор и коректор (български): Анна Андреева
Преводач, стилов редактор и коректор (английски): Петър Гълъбов
Authors: Petar Kardjilov (1, 3, 4), Joanna Spassova-Dikova (2), Andronika Martonova (8), Rosen Spasov (7), Bojan Tsenev (6), and Alexander Donev (5, 8, 9, 10, 11, 12, 13).
Style editor and proofreader (Bulgarian): Anna Andreeva
Translator, style editor, and proofreader (English): Petar Galabov

© Институт за изследване на изкуствата, БАН / Institute of Art Studies – Bulgarian Academy of Sciences, 2026
ISBN978-619-7619-65-2 (твърда подвързия / hard cover)
ISBN 978-619-7619-66-9 (pdf)
© Петър Кърджилов, Йоана Спасова-Дикова, Андроника Мартонова, Росен Спасов, Боян Ценев, Александър Донев / Petar Kardjilov, Joanna Spassova-Dikova, Andronika Martonova, Rosen Spasov, Bojan Tsenev, Alexander Donev
© Александър Донев, редактор и съставител / Alexander Donev, editorial and selection matter
© Даниел Нечев, художник на корицата / Daniel Netchev, book cover design

Съдържание / Contents

КИНАТА В СОФИЯ / FILM THEATRES IN SOFIA 6

БЪЛГАРСКИ КИНОАРТИСТИ /
BULGARIAN FILM ACTORS 36

ИЗВЪНСТОЛИЧНИ КИНА /
CINEMAS OUTSIDE THE CAPITAL 54

ВИДНИ КИНОПРЕДПРИЕМАЧИ /
PROMINENT FILM ENTREPRENEURS 97

БЪЛГАРСКИ АРТИСТИ В ЕВРОПЕЙСКОТО КИНО /
BULGARIAN ACTORS IN EUROPEAN CINEMA 114

ЕКРАНИЗАЦИИ В БЪЛГАРСКОТО КИНО (1917 – 1947) /
FILM ADAPTATIONS IN BULGARIAN CINEMA (1917–1947) 131

ПЕРИОДИЧНИ ИЗДАНИЯ ЗА КИНО /
PERIODICALS ON CINEMA 141

ПОЕТИ – ПОЧИТАТЕЛИ НА КИНОТО /
POETS – FILM ENTHUSIASTS 168

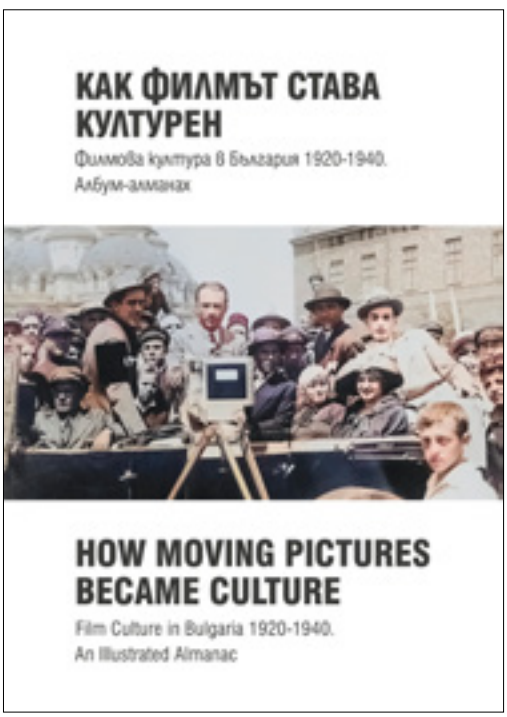
ЦЕНЗУРА / CENSORSHIP 188

ГАСТРОЛИ НА ЧУЖДЕСТРАННИ ЗВЕЗДИ /
FOREIGN STAR TOURS 202

ХУДОЖНИЦИ / ARTISTS 230

ПОЩЕНСКИ КАРТИЧКИ НА КИНОЗВЕЗДИ /
POSTCARDS OF MOVIE STARS 246

МУЗИКАНТИ, ДИРИГЕНТИ, КОМПОЗИТОРИ /
MUSICIANS, CONDUCTORS, AND COMPOSERS 260

Ил. 48. Васил Гендов и Жана Гендова в „Дяволът в София“ (1921)

Fig. 48. Vasil Gendov and Zhana Gendova in Dyavolat v Sofia (The Devil in Sofia, 1921)

Ил. 49. (с. 37) Жана Гендова, 20-те години на XX век.

Fig. 49. (p. 37) Zhana Gendova, 1920s.

БЪЛГАРСКИ КИНОАРТИСТИ
BULGARIAN FILM ACTORS

Васил и Жана Гендови са артистите с най-много роли в български филми през 20-те и 30-те години на XX век. Той (1891 – 1970) се е снимал в осем филма[1], на които е и режисьор: „Дяволът в София“ (1921), „Военни действия в мирно време“ (1922), „Човекът, който забрави Бога“ (1927), „Пътят на безпътните“ (1928), „Улични божества“ (1929), „Буря на младостта“ (1930), „Бунтът на робите“ (1933), „Земята гори“ (1937). Във всички тях главната роля изпълнява неговата съпруга, неизменна сътрудничка и асистентка **Жана Гендова** (1899 – 1976). Тя е ангажирана и за епизодични роли във филми на водещи берлински филмови студии през периода 1919 – 1920, докато по същото време Васил Гендов стига само до пробни снимки за продуцентската фирма „Целник-Мара“[2], собственост на режисьора Фридрих Целник и неговата съпруга, актрисата Лиа Мара.

Началото на 1920-те е белязано и от една нова „мода“, свързана с киното, – появата на поредица от школи, където срещу заплащане амбициозни младежи и девойки могат да се подготвят за кариера на филмови артисти. От школите излизат някои от най-активните кинодейци през следващите десетилетия – артисти и режисьори. Това са Васил Бакърджиев, Петко Чирпанлиев, Йохан Розев, Георги Иванов, Иван Касабов, Мери Станинова-Стендич и др.

Наред с появата на киношколите интерес към киното започват да проявяват и някои от утвърдените професионални артисти от театъра. Това е доказателство, че в началото на 1920-те киното започва да придобива признание и обществен престиж, а заниманията с него вече не се смятат за срамни и злепоставящи за популярните лица от сцената. В „Лиляна“ (1921, реж. Димитър Панчев), първият игрален филм на „Луна АД“ главните роли се изпълняват от Светослав (Слави) Казанджиев и **Цветана Оджакова**. Казанджиев е известен като оперен певец, играл е и във втория български филм

1 Общо десет с „Българан е галант“ (1914) и „Любовта е лудост“ (1917/18).

2 Zelnik-Mara-Film GmbH, съществувала от 1920 до 1925.

During the 1920s and 1930s, Vasil and Zhana Gendovi appeared in more Bulgarian films than any other actors. Vasil Gendov (1891–1970) starred in eight films, which he also directed: *Dyavolat v Sofia* (The Devil in Sofia, 1921), *Voenni deistviya v mirno vreme* (Military Operations in Peacetime, 1922), *Chovekat, koito zbaravi Boga* (The Man Who Forgot God, 1927), *Patyat na bezpatnite* (The Path of the Prodigal Ones, 1928), *Ulichni bozhestva* (Street Idols, 1929), *Burya na mladostta* (Storm of Youth, 1930), *Buntat na robite* (The Slaves' Revolt, 1933) and *Zemyata gori* (The Earth Is Burning, 1937). His wife, Zhana Gendova (1899–1976), played the leading role in all of them and was his constant collaborator and assistant. During the period 1919–1920, she was also cast in minor roles in films produced by leading Berlin film studios, while Vasil Gendov only made it to screen tests for the production company Zelnik-Mara, owned by director Friedrich Zelnik and his wife, actress Lia Mara.

The early 1920s also saw the emergence of a new trend related to cinema: a series of training schools where ambitious young men and women could prepare for careers as film actors for a fee. These schools trained some of the film industry's most prominent figures over the following decades, including actors and directors. Notable alumni include Vasil Bakardzhiev, Petko Chirpanliev, Johan Rosev, Georgi Ivanov, Ivan Kasabov, Mary Staninova-Stendich and many more.

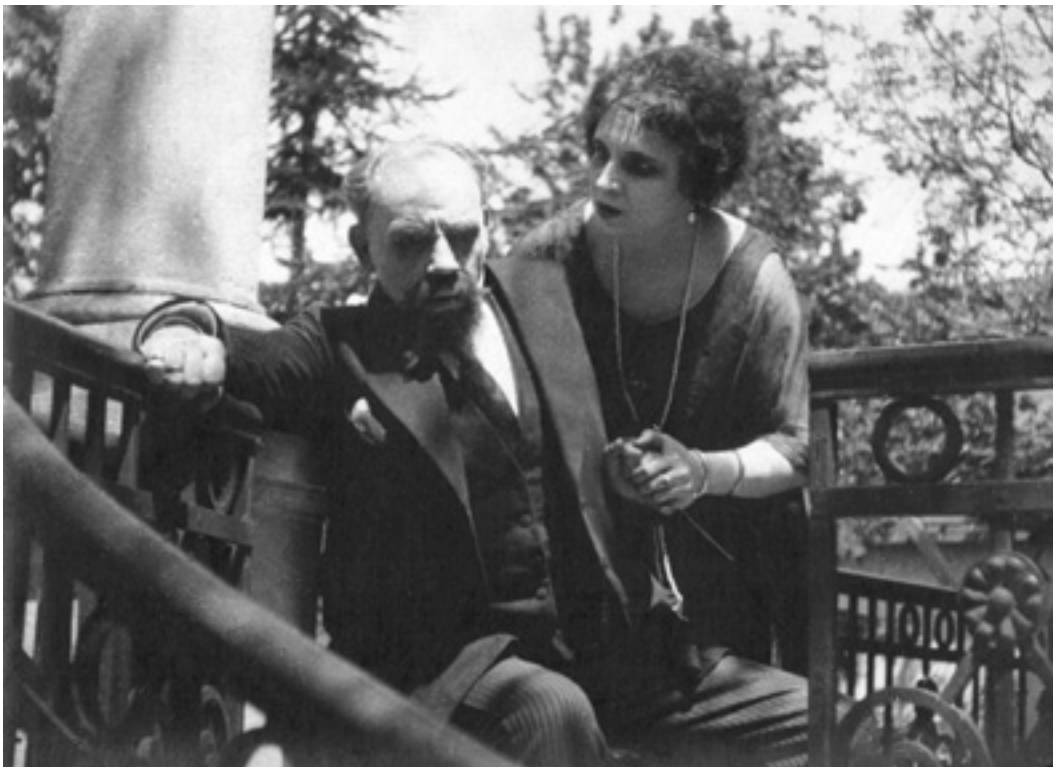

„Баронът“ (1916, реж. Кеворк Куюмджиян), а по-късно се твърди, че е продължил кариерата си във Виена. Оджакова стъпва на сцена още като ученичка през 1916 в Гюмюрджинския театър и гастролира пак тук при основаването на българския Беломорски театър през 1943. Тя е съпруга на артиста и режисьор Живко Оджаков (1884 – 1951) и има успешна биография с участия в пътуващи трупи, в Народния театър, в субсидирания Пловдивски театър и в други извънстолични трупи (Плевен, Сливен, Хасково), ръководени от съпруга ѝ.

Редом с Васил и Жана Гендови в техния филм „Дяволът в София“ (1921) кариерата си в българското кино започва **Иван Попов** (1865 – 1966), един от основателите на българския професионален театър. Той е вуйчо на Васил Гендов и дългогодишен водещ актьор и режисьор на Народния театър, народен артист (1947), първият сериозен историк на българския театър като автор на 5-томно издание, озаглавено „Миналото на българския театър“ (1939 – 1960). Участва още във филмите „Под старото небе“ (1920), „Под орловото гнездо“ (1930), „Грамада“(1936), „Страхил войвода“ (1037), „Стойне у костенурка“ (1941). В „Дяволът в София“ дебютира и

Alongside the establishment of film schools, some professional theatre actors also began to show an interest in cinema. This demonstrates that, by the early 1920s, cinema had begun to gain recognition and social prestige, and that involvement in it was no longer considered shameful or discrediting for popular stage performers. The first feature film produced by Luna AD, *Lilyana* (1921, dir. Dimitar Panchev), stars **Svetoslav (Slavi) Kazandzhiev** and **Tsvetana Odzhakova** in the leading roles. Kazandzhiev was an opera singer and also appeared in the second Bulgarian film, *Baronat* (The Baron, 1916, dir. Kevork Kuyumjian). It is said that he later continued his career in Vienna. Odzhakova first appeared on stage as a student in 1916 at the Gyumyurdzhina Theatre, returning there on tour when the Bulgarian White Sea Theatre was founded in 1943. She was married to the actor and director Zhivko Odzhakov (1884–1951) and enjoyed a successful career performing with touring companies, at the National Theatre and the subsidised Plovdiv Theatre, as well as with other regional troupes in Pleven, Sliven and Haskovo, which her husband led.

Ivan Popov (1865–1966), one of the founders of professional theatre in Bulgaria, began his career in Bulgarian cinema alongside Vasil and Zhana Gendova in their film *Dyavolat v*

Ил. 50. (с. 38) Цветана Оджакова и Слави Казанджиев във филма „Лиляна“ (1921, реж. Димитър Панчев)

Fig. 50. (p. 38) Tsvetana Odzhakova and Slavi Kazandzhiev in the film Lilyana (1921, dir. Dimitar Panchev

Ил. 51. Иван Попов и Елена Снежина в „Дяволът в София“ (1921)

Fig. 51. Ivan Popov and Elena Snezhina in *The Devil in Sofia* (1921)

братовчедката на Гендов **Елена Снежина** (1881 – 1944) Тя е завършила школата на Московския художествен театър при руските режисьори и театрални педагози Константин Станиславски и Владимир Немирович-Данченко и играе 38 години на сцената на Народния театър. Снимала се е още във филмите „Безкръстни гробове“ (1931), „Грамада“ (1936) и „Росица“ (1944).

Sofia. The uncle of Vasil Gendov, he was a leading actor and director at the National Theatre for many years, a People's Artist (1947) and the first major historian of Bulgarian theatre. He is the author of the five-volume work *Minaloto na balgarskiya teatar* (The Past of Bulgarian Theatre, 1939–1960). Popov also appeared in the films *Pod staroto nebe* (Under the Ancient Sky, 1920), *Pod orlovoto gnezdo* (Under the Eagle's Nest, 1930), *Gramada* (The Cairn, 1936), *Strahil Voivoda* (1937) and *Stoyne u kostenurka* (Stoyne in the Tortoise, 1941). Gendov's cousin, **Elena Snezhina** (1881–1944), also made her film debut in *Dyavolat v Sofia*. She studied at the Moscow Art Theatre School under the renowned Russian directors and theatre educators Konstantin Stanislavski and Vladimir Nemirovich-Danchenko, and performed on the National Theatre stage for 38 years. She also appeared in the films *Bezkrastni grobove* (Unmarked graves, 1931), *Gramada* (1936), and *Rositsa* (1944).

Ил. 52. Елена Снежина в „Дяволът в София“ (1921).

Fig. 52. Elena Snezhina in *The Devil in Sofia* (1921)

Макар и с участието си само в един филм сред големите звезди на българското нямо кино като изпълнител на ролята на Бай Ганьо в едноименния филм (1922) на Васил Гендов се нарежда **Стоян М. Попов** (1866 – 1939). Той е известен като автор на детски стихчета и еротични поеми във фолклорен стил, но заедно с това е бил театрален актьор, автор на драми, директор на пътуващи театрални трупи, ръководени от съпругата му голямата актриса Роза Попова.

Като актьори в своите филми Гендови разчитат на постоянни изпълнители, повечето от които са членове на тяхната пътуваща театрална трупа. С най-много участия, четири, в „Пътят на безпътните“ (1928), „Улични божества“ (1929), „Буря на младостта“ (1930), „Бунтът на робите“ (1933), се проявява **Бистра Фол**. Тя се снима още в „Песента на Балкана“ (1934). **Владимир Трандафилов** (1897 – 1973) участва „Пътят на безпътните“ (1928) и „Улични божества“ (1929). По това време той вече е актьор в Народния театър, където играе до края на живота си. Снима се още в „Най-вярната стража“ (1929) , „Безкръстни гробове“ (1931), „За родината“ (1940), а през социалистическата епоха – в „Димитровградци“ (1956) и „Случен концерт“ (1960). В три филма при Гендови участва и **Константин Хаджиминев** (1902 – 1964) – „Улични божества“ (1929), „Буря на младостта (1930), „Бунтът

Although he appeared in only one film, **Stoyan M. Popov** (1866–1939) is considered one of the greatest stars of Bulgarian silent cinema thanks to his portrayal of *Bai Ganyo* in Vasil Gendov's film of the same title (1922). Popov is renowned for his children's rhymes and erotic poems in a folkloric style, but he was also a stage actor, playwright, and director of travelling theatre troupes led by his wife, the celebrated actress Rosa Popova.

The Gendovs rely on a core group of actors for the roles in their films, most of whom are members of their travelling theatre troupe. **Bistra Fol** stands out with the most appearances — four — in *Patyat na bezpatnite*, *Ulichni bozhestva*, *Burya na mladostta*, *Buntat na robite*. She also appeared in *Pesenta na Balkana* (The Song of the Balkans, 1934). **Vladimir Trandafilov** (1897–1973) appeared in *Patyat na bezpatnite* and *Ulichni bozhestva*. By that time, he was already performing at the National Theatre, where he remained until his death. He also appeared in Nai-vyarnata strazha (The Most Faithful Guard, 1929), *Bezkrastni grobove, Za Rodinata (For the Motherland,* 1940) and, during the socialist era, in *Dimitrovgradtsi* (The People of Dimitrovgrad, 1956) and *Sluchaen Concert* (*A Concert by Chance,* 1960). **Konstantin Hadjiminev** (1902–1964) appeared in three of Gendov's films: *Ulichni bozhestva, Burya na mladostta, Buntat na robite*. He also performed on stage at the National Theatre during the 1926–27 season and with the Skopje Theatre troupe from 1941

Ил. 53. (с. 40 вляво) Стоян М. Попов (Чичо Стоян) в „Бай Ганьо“ (1922, реж. Васил Гендов)

Fig. 53. (p. 40 left) Stoyan M. Popov (Uncle Stoyan) in *Bay Ganyo* (1922, dir. Vasil Gendov)

Ил. 54. (с. 40) Бистра Фол и Константин Хаджиминев в „Улични божества“ (1929, реж. Васил Гендов).

Fig. 54. (p. 40) Bistra Fol and Konstantin Hadjiminev in *Ulichni bozhestva* (1929, dir. Vasil Gendov)

Ил. 55. Владимир Трендафилов в спектакъл на Народния театър – София.

Fig. 55. Vladimir Trendafilov in a production at the National Theatre – Sofia

Ил. 56. (долу) Вела Ушева, Иван Попов и Златан Кашеров в „Под старото небе“ (1922, реж. Николай Ларин).

Fig. 56. (below) Vela Usheva, Ivan Popov, and Zlatan Kasherov in *Pod staroto nebe* (Under the Ancient Sky, 1922, dir. Nikolay Larin)

на робите“ (1933). Той има също участия на сцената на Народния театър (сезон 1926/27), в трупата на Скопския театр (1941 – 1944), както и във филмите „За родината“ (1940), „Тютюн“ (1962), „Ивайло“ (1964).

Цяла плеяда известни театрални артисти вземат участие във филма „Под старото небе“ (1922, реж. Николай Ларин) по пиесата на Цанко Церковски. Главните роли изпълняват **Златан Кашеров** (1884 – 1963) и **Вела Ушева**

to 1944. His film roles included appearances in *Za Rodinata*, *Tyutyun* (Tobacco, 1962) and *Ivaylo* (1964).

A host of renowned theatre actors appear in the 1922 film *Pod staroto nebe*, directed by Nikolay Larin and based on a play by Tsanko Tserkovski. **Zlatan Kasherov** (1884–1963) and **Vela Usheva** (1895–1979) play the leading roles. Kasherov studied at an acting school in Moscow from 1908 to 1911, after which he was hired as an apprentice actor by Vsevolod Meyerhold at the Moscow Art Theatre. From 1911 to 1926, he performed at the National Theatre, after which he joined several provincial theatre companies. From 1932 to 1933, he directed the Vidin Municipal Theatre. He appeared in a number of German films and also attempted to launch a career in France and England. In 1937, he returned to Bulgaria to continue working in theatre. Towards the end of his career, he appeared in the film *Nasha Zemya* (Our Land, 1952, dir. Anton Marinovich). Usheva graduated from the Maria Zeebach Drama School in Berlin. She made her debut in 1923 at the Renaissance Theatre, playing the Woman in Geo Milev's production of Ernst Toller's *Masses Man*. He performed at the Varna Municipal Theatre from 1921 to 1922 and at the National Theatre from 1923 to 1929. In 1930, he studied theatre arts in Paris.

In addition to Ivan Popov, **Petko Chirpanliev** (1890–1952) and **Nikola Balabanov** (1898–1969) also shine in important

Ил. 57. Петко Чирпанлиев (във военна униформа) и Аршавир Шахатуни, началото на 20-те години на XX век

Fig. 57. Petko Chirpanliev (in military uniform) and Archavir Chakatouny, early 1920s

Ил. 58. (долу) Никола Балабанов

Fig. 58. (below) Nikola Balabanov

(1895 – 1979). Кашеров завършва школа по актьорско майсторство в Москва (1908 – 1911) и е ангажиран като стажант-актьор от Всеволод Мейерхолд в трупата на Московския художествен театър. От 1911 г. до 1926 г. играе на сцената на Народния театър, след което преминава през трупите на няколко провинциални театри. През 1932 – 1933 г. ръководи Видинския общински театър. Участва в редица германски филми, прави също опит за кариера във Франция и Англия. През 1937 г. се завръща в България и продължава театралната си дейност. В края на кариерата си участва и във филма „Наша земя“ (1952, реж. Антон Маринович). Ушева завършва театралната школа „Мария Зеебах“ в Берлин. През 1923 година дебютира в театър „Ренесанс“ в ролята на Жената в постановката на Гео Милев „Маса човек“ от Ернст Толер. През 1921 – 1922 година играе на сцената на Варненския общински театър, а от 1923 до 1929 година – в Народния театър. През 1930 година специализира театрално изкуство в Париж.

Във важни второстепенни роли се изявяват освен Иван Попов още **Петко Чирпанлиев** (1890 – 1952) и Никола Балабанов. Чирпанлиев е роден в село Шипка. Той завършва Държавното железарско училище в София, но става летец. Усъвършенства се като авиатор през Европейската война 1915 – 1918 г. Години след това работи на летище Божурище и се обучава за актьор

Ил. 59. Ставруда Фратева и Слави Казанджиев в „Лиляна“ (1921).

Fig. 59. Stavruda Frateva and Slavi Kazandzhiev in Lilyana (1921)

в школата на „Луна АД“. Снима се в малки роли във филмите „Лиляна“ и „Виновна ли е“ (1921). През 1930 г. реализира по собствен сценарий филма „Под орловото гнездо” (1930), на който е режисьор и изпълнител на главната роля. Въпреки добрата оценка на критиката един ням филм в разгара на навлизане на звуковото кино се оказва финансов провал. През 1945 Петко Чирпанлиев се завръща в Шипка, където ръководи трупата на местното читалище „Светлина”. Поставя пиесата „Тревога“ от Орлин Василев и изпълнява главната роля. **Никола Балабанов** (1898 – 1969) е брат на филолога, преводач и литературен критик Александър Балабанов. Играе в Пловдивския, Русенския театър, в Свободния театър в София, в театър „Ренесанс“. През 1923 г. е назначен в Народния театър. Освен в „Под старото небе“ участва още в „Пътят на безпътните“ (1928), „Весела България“ (1928), „Безкръстни гробове“ (1931), „Песента на Балкана“ (1934), „Грамада“ (1936), „Под игото“ (1952).

С участието си в пет филма, макар и във второстепенни роли е известна актрисата **Ставруда Фратева** (1880 – 1963). Тя стъпва на сцена в любителски представления в Пловдив още в началото на XX век, преминава през Народния театър (1909 – 1912), театър „Ренесанс“ (1919 – 1922), общинските театри във Варна и Плевен. Нейният дебют в киното е в „Децата на Балкана“ (1918, реж. К. Куюмджиян), след което се снима още в „Лиляна“, „Човекът, който забрави Бога“, „Весела България“ , „Те победиха“ (1940), „Сватба“ (1943).

Във филма „Момина скала“ (1923) на режисьора и изпълнител на главната роля Борис Грежов дебютира с ролята на циганката Гюла известната българска театрална и

supporting roles in *Pod staroto nebe*. Chirpanliev was born in the village of Shipka. He graduated from the State Ironworks School in Sofia, but became a pilot. He became a skilled pilot during World War I (1915–1918). Years later, he worked at Bozhurishte Airport and trained as an actor at the Luna AD school. He played minor roles in the films *Lilyana* and *Vinovna li e?* (Is She Sinful?, 1921). In 1930, he produced the film *Pod orlovoto gnezdo*, based on his own screenplay, in which he served as both director and lead actor. Despite receiving favourable reviews, a silent film released at the height of the transition to sound cinema turned out to be a financial flop. In 1945, Petko Chirpanliev returned to Shipka, where he directed the theatre troupe of the local community centre Svetlina. He staged Orlin Vasilev's play *Trevoga* (Alarm, 1948) and played the lead role. Nikola Balabanov is the brother of the philologist, translator, and literary critic Alexander Balabanov. He performed at the municipal theatres in Plovdiv and Ruse, at the Svoboden Theatre in Sofia, and at the Renaissance Theatre. In 1923, he was appointed to the National Theatre. In addition to *Pod staroto nebe*, he also contributed to *Patyat na bezpatnite*, *Vessela Balgariya* (Joyful Bulgaria, 1928), *Bezkrastni grobove*, *Pessenta na Balkana*, *Gramada*, and *Pod igoto* (Under the Yoke, 1952).

Actress **Stavruda Frateva** (1880–1963) is best known for her supporting roles in five films. She first appeared in amateur stage productions in Plovdiv at the beginning of the 20th century and went on to perform at the National Theatre (1909–1912) and the Renaissance Theatre (1919–1922), as well as at the municipal theatres in Varna and Pleven. Her film debut was in *Detsata na Balkana* (The Children of the Balkans, 1918, dir. K. Kuyumdzhiyan), after which she appeared in Lilyana, *Chovekat, koito zbaravi Boga*, *Vessela Balgariya*, *Te pobediha* (They Were Victorious, 1940), *Svatba* (The Wedding, 1943).

Ил. 60. Вяра Салплиева-Станева
Fig. 60. Vyara Salplieva-Staneva

Ил. 61. Мими Балканска
Fig. 61. Mimi Balkanska

оперетна актриса **Вяра Салплиева-Станева** (1903 – ?). Тя се появява също и в епизодична роля във филма на Васил Гендов „Пътят на безпътните“ (1928), а много по-късно играе и във филма „Изпити по никое време“ (реж. Ив. Гръбчева) от 1974 година. Сценичната ѝ кариера започва през 1921 като актриса в „Свободен театър“. По-късно играе главни роли в някои от класическите оперети, поставяни в Кооперативния театър.

В следващия си филм „Весела България“ Грежов поверява главните роли на популярни лица от тогавашната варietетна сцена и всеизвестни градски чешити. Това са писателят и хуморист с актьорско образование **Борис Руменов** (Борю Зевзека) (1884 – 1944) и легендарният Кокон Харизанов. В главните женски роли са жената на Борис Руменов Цветана и известната оперетна прима **Мими Балканска** (1902 – 1984).

In the 1923 film *Momina skala* (Maiden's Rock), directed by and starring Boris Grezhov, the renowned Bulgarian theatre and operetta actress **Vera Salplieva-Staneva** (1903–?) made her debut as the gypsy girl Gyula. She also appeared in a minor role in Vasil Gendov's film *Patyat na bezpatnite*, and much later starred in the 1974 film Izpiti po nikoe vreme (Exams at No Time, dir. Ivanka Grubcheva). She began her stage career in 1921 as an actress at the Svoboden Theatre. She later played leading roles in some of the classic operettas staged at the Cooperative Theatre.

In his next film, *Vessela Balgariya*, Grezhov casts popular figures from the time's variety show scene and well-known local eccentrics in the leading roles. These include the writer and humourist **Boris Rumenov** (Boryu Zevzeka) (1884–1944), who had a background in acting, and the renowned **Kokon Harizanov**. The female leads are played by Rumenov's wife, Tsvetana, and the renowned operetta prima donna, **Mimi Balkanska** (1902–1984).

Ил. 62. Константин Кисимов (на преден план) и Тачо Коларов в „След пожара над Русия“ (1929).

Fig. 62. Konstantin Kisimov (in the foreground) and Tacho Kolarov in Sled pozhara nad Russiya (1929)

Ил. 63. (с 44) Борис Руменов (Борьо Зевзека)

Fig. 63. (p. 44) Boris Rumenov (Boryo Zevzeka)

Ил. 64. Тити Тарновская

Fig. 64. Titi Tarnovskaya

В считания за най-високото постижение в българското нямо кино филм на Борис Грежов „След пожара над Русия“ (1929) основните роли се изпълняват от **Тачо Коларов**, артист от пътуващия „Задружен театър“ (1922 – 1930) и **Константин Кисимов** (1897 – 1965), превърнал се в края на 1920-те в един водещите артисти на Народния театър. Кисимов се снима още в „Безкръстни гробове“ и „Грамада“, а в епохата на държавната кинематография участва в десет филма от „Калин Орелът“ (1950) до „Привързаният балон“ (1967). Главната женска роля в „След пожара над Русия“ играе 16-годишната ученичка от Софийската руска гимназия **Тити (Татяна) Тарновская**. Нейното участие предизвиква скандал, който довежда до изключването ѝ от гимназията.

Сред главните изпълнители в третия филм на Грежов „Безкръстни гробове“ е и **Кръстьо Сарафов** (1876 – 1952), виден член на трупата на Народния театър от

In Boris Grezhov's 1929 film *Sled pozhara nad Russiya* (After the Fire Over Russia, 1929), the leading roles are played by Tacho Kolarov, an actor from the travelling Zadruzhen Theatre (1922–1930), and Konstantin Kisimov (1897–1965), who became one of the National Theatre's leading actors in the late 1920s. Kisimov also appeared in *Bezkrastni grobove* and *Gramada*. During the era of the state film industry, he starred in ten films ranging from *Kalin Orelat* (Kalin the Eagle, 1950) to *Privarzaniyat balon* (The Tied Balloon, 1967). The lead female role in *Sled pozhara nad Russiya* is played by 16-year-old Titi (Tatyana) Tarnovskaya, a student at the Russian High School in Sofia. Her participation sparked a scandal that led to her expulsion from the school.

Among the leading actors in Grezhov's third film, *Bezkrastni grobove*, was Krastyo Sarafov (1876–1952), a prominent member of the National Theatre company from its foundation until his death. He made his screen debut in 1918 in *Detsata*

Ил. 65. Кръстьо Сарафов (вляво) и Христо Коджабашев в „Безкръстни гробове" (1931).

Fig. 65. Krastyo Sarafov (left) and Hristo Kodzhabashev in *Bezkrastni grobove* (1931)

Ил. 66. Иван Димов

Fig. 66. Ivan Dimov

Ил. 67. Стефан Савов

Fig.67. Stefan Savov

Ил. 68. Михаил Славов и Паскал Дуков в „Пленникът от Трикери" (1929)

Fig. 68. Mikhail Slavov and Pascal Dukov in *Plennikat ot Trikeri* (1929)

Ил. 69. Паскал Дуков в сцена от „Земя“ (1930)

Fig. 69. Pascal Dukov in a scene from *Zemya* (1930)

неговото основаване до смъртта си. Той участва още през 1918 в „Децата на Балкана“ , а през 1942 играе в „Изпитание“ (реж. Хрисан Цанков). С „Безкръстни гробове“ дебютират в киното още известни имена от трупата на Народния театър – Иван Димов, Стефан Савов, Христо Коджабашев. В следващите години **Ив. Димов** (1897 – 1965) играе главните роли в два от най-успешните филми на 30-те и 40-те години – „Страхил войвода“ (1937) и „Изпитание“ (1942), след 1950 участва в девет филма: от „Калин Орелът“ до „Тютюн“ (1962). **Стефан Савов** (1896 – 1969) играе в Народния театър от 1920 до смъртта си и е автор на единайсет пиеси. Изпълнява главната роля в „Грамада“, а така също в „Тревога“ (1951). **Христо Коджабашев** (1888 – 1981) завършва театралната школа „Масе“ в Париж през 1912, след което играе в общинските театри на Русе, Варна, Пловдив, а от 1928 до 1961 е член на трупата на Народния театър. Снима се още в „Песента на Балкана“, „Грамада“, „Страхил войвода“, „Те победиха“ (1940), „Българо-унгарска рапсодия“ (1944) и „Данка“ (1952).

Амбициозният проект „Пленникът от Трикери“ на режисьора и изпълнител на главната роля **Михаил Славов**, екранизация на едноименната пиеса на Константин Мутафов остава недовършен заради смъртта на 28 февруари 1930 на другия главен актьор **Паскал Дуков** (1900 – 1930). Славов участва също във филмите „След пожара над Русия“ (1929) и „Земя“ (1930). Дуков дебютира във Варненския общински театър, играе още на сцената на Народния театър (1924 – 1929) и в различни трупи на Петър К. Стойчев. Главната женска роля в незавършения филм изпълнява **Мара Пенкова старша** (1894 – 1959), актриса от Народния театър и участница в Славянска беседа.

na Balkana, and in 1942 he starred in *Izpitanie* (Time of Trial, dir. Hrisan Tsankov). *Bezkrastni grobove* also marked the film debuts of other well-known members of the National Theatre troupe: **Ivan Dimov**, **Stefan Savov** and **Hristo Kodzhabashev**. In the years that followed, Iv. Dimov starred in two of the most successful films of the 1930s and 1940s: *Strahil Voivoda* (1937) and *Izpitanie* (1942). After 1950, he appeared in nine more films, including *Kalin Orelat* to *Tyutyun* (1962). Stefan Savov (1896–1969) was a prolific playwright who wrote eleven plays and performed at the National Theatre from 1920 until his death. He played the lead role in *Gramada* and in *Trevoga*. Hristo Kodzhabashev (1888–1981) graduated from the Massé Drama School in Paris in 1912. He then performed at municipal theatres in Ruse, Varna and Plovdiv, and from 1928 to 1961 he was a member of the National Theatre troupe. He also appeared in *Pessenta na Balkana*, *Gramada*, *Strahil Voivoda*, *Te pobediha*, *Balgaro-ungarska rapsodiya* (Bulgarian-Hungarian Rhapsody, 1944) and *Danka* (1952).

The ambitious project *Plennikat ot Trikeri* (The Prisoner of Trikeri), a film adaptation of the play of the same name by Konstantin Mutafov, was directed and starred **Mihail Slavov**. However, the film remained unfinished due to the death of the other lead actor, **Pascal Dukov**, on 28 February 1930. Slavov also appeared in the films *Sled pozhara nad Russiya* and *Zemya* (Land, 1930). Dukov debuted at the Varna Municipal Theatre and performed at the National Theatre (1924–1929), as well as with various theatre companies led by Petar K. Stoychev. Mara Penkova Sr. (1894–1959) played the lead female role in the unfinished film. She was an actress at the National Theatre and a member of various experimental theatre troupes in the 1920s, including the puppet theatre affiliated with Slavyanska Beseda Community centre.

ка в различни експериментални театрални трупи през 20-те години на XX-ти век, включително и в куклення театър към „Славянска беседа“.

Паскал Дуков изпълнява още и главната роля на Еньо в екранизацията по повестта на Елин Пелин „Земя“ (1930). Ролята на брат му Иван изпълнява режисьорът и сценарист **Петър. К. Стойчев** (1879 – 1945). Още ученик той започва кариерата си на актьор в различни пътуващи трупи. През 1903 завършва Императорската театрална школа в Петербург и на следващата година участва в основаването на Народния театър, където играе до 1918. През следвашите десетилетия е ръководител, режисьор и директор на собствени трупи и общинските театри в Русе и Пловдив. Като режисьор сценарист и продуцент създава първия български „100% говорящ“ филм „Песента на Балкана“ (1934). Във филма той се изявява още и като актьор редом с жена **си Теодорина Стойчева** (1887 – 1956), също известна театрална актриса. специализира сценично изкуство в Москва и Италия. Двамата играят заедно също в „Децата на Балкана“ и „Земя“. Във филмите на П. К. Стойчев участва и дъщеря му **Нина Стойчева**, която по-късно има успешна кариера като режисьор на детски театрални пиеси и заедно с баща си е сред основателите на Народен театър за младежта (1945).

Pascal Dukov plays the lead role of Enyo in the film adaptation of Elin Pelin's novella *Zemya*. His character's brother Ivan is played by the film's director and screenwriter, Petar K. Stoychev (1879–1945). He began his acting career with various travelling theatre companies while still a student. He graduated from the Imperial Theatre School in St. Petersburg in 1903, and the following year, he helped found the National Theatre, where he performed until 1918. Over the following decades, he served as director and manager of his own theatre companies, as well as the municipal theatres in Ruse and Plovdiv. As a director, screenwriter and producer, Stoychev created the first Bulgarian '100% talking' film, Pessenta na Balkana. He also appears as an actor in the film alongside his wife, the well-known theatre actress Teodorina Stoycheva (1887–1956). She studied performing arts in Moscow and Italy. The two also appeared together in *Detsata na Balkana* and *Land*. P. K. Stoychev's daughter, Nina Stoycheva, also appeared in his films and later had a successful career as a director of children's plays. Together with her father, she was one of the founders of the National Youth Theatre in 1945.

With the advent of sound and the emergence of more realistic trends in cinema, directors started seeking out increasingly beautiful young actresses, even if they lacked significant theatrical experience. For example, P. K. Stoychev cast his daughter Nina in *Zemya* and *Pessenta na Balkana*, and B.

Ил. 70. (с. 48) Петър Стойчев и Нина Стойчева в сцена от „Земя“ (1930).

Fig. 70. (p. 48) Petar Stoychev and Nina Stoycheva in a scene from *Zemya* (1930)

Ил. 71. Нина Стойчева

Fig. 71. Nina Stoycheva

Ил. 72. (вдясно) Теодорина Стойчева, около 1910.

Fig. 72. (right) Teodorina Stoycheva, circa 1910

Ил. 73. Петър Стойчев, 30-те години на XX век

Fig. 73. Petar Stoychev, 1930s

Ил. 74. (с. 50 вляво) Зорка Йорданова

Fig. 74. (p. 50 left) Zorka Yodranova

Ил. 75. (с. 50) Ирина Тасева

Fig. 75. (p. 50) Irina Taseva

Ил. 76. (с. 50 долу) Артистите от филма „Грамада“ (1936) с директора на Народния театър Владимир Василев.

Fig. 76. (p. 50 below) The actors from the film *Gramada* (1936) with Vladimir Vassilev, director of the National Theatre

Ил. 77. Ружа Делчева

Fig. 77. Ruzha Delcheva

С навлизането на звука и засилването на по-силни реалистични тенденции в киноизкуството режисьорите започват да търсят все повече красиви млади актриси, макар и без голям театрален опит. Така П. К. Стойчев снима в „Земя“ дъщеря си Нина. а Б. Грежов поверява главната роля в „Безкръстни гробове“ **на Зорка Йорданова** (1904 – 1970). Тя е учила в актьорските школи на Исак Даниел и Николай Масалитинов, но името ѝ нашумява, след като през 1927 печели националния конкурс за красота на филморазпространителска фирма ФАНАМЕТ. Въпреки предложенията за интернационална кариера в киното тя остава в България, за да се усъвършенства като актриса в Народния театър, където играе до края на живота си. Следващата дебютантка в голям игрален филм е **Невена Милошева**, която изпълнява ролята на Цена в „Грамада“. Тя дебютира на сцената през 1931, за да направи след това също дълга и успешна кариера в Народния театър. Най-младата сред това ново поколение актриси е **Ружа Делчева** (1915 – 2002), появила се на екрана като Ивана в „Страхил войвода“. Тя е стажант актриса на Народния театър от 1935 и остава част от състава му до 1989. През 1940 играе също главна роля в „Те победиха“. Между 1956 и 1985 се снима в още пет игрални филма и множество телевизионни постановки. В края на 30-те години на XX век още една млада актриса, **Ирина Тасева** (1910 – 1990), дебютира 20-годишна на сцената на Народния театър, а по-късно изпълнява главна роля във

Grezhov gave the lead role in *Bezkrastni Grobove* to **Zorka Yordanova** (1904–1970). Having studied at the acting schools of Isaac Daniel and Nikolay Masalitinov, she became widely known after winning the national beauty contest organised by the film distribution company FANAMET in 1927. Despite receiving offers for an international film career, she remained in Bulgaria, honing her craft as an actress at the National Theatre, where she performed until her death.

The next actress to make her feature film debut is **Nevena Milosheva**, who plays Tsena in *Gramada*. She made her stage debut in 1931 and went on to enjoy a long and successful career at the National Theatre. The youngest of this new generation of actresses was **Ruzha Delcheva** (1915–2002), who made her screen debut as Ivana in *Strahil Voivoda*. She trained as an actress at the National Theatre from 1935 and remained a member of its company until 1989. In 1940, she played the lead role in *Te pobediha*. Between 1956 and 1985, she appeared in five more feature films and numerous television productions. Another young actress from the 1930s was **Irina Taseva** (1910–1990), who made her debut at the National Theatre at the age of 20 and later played the lead role in the film *Balgarski orli* (Bulgarian Eagles, 1941, dir. Boris Borozanov). She also appeared in *Specialist po vsichko* (The Jack-of-All-Trades, 1962), *Slanchev udar* (Sunstroke, 1977), *Komparsita* (La cumparsita, 1978) and the children's television series *Zhar moryakat* (Zhar the Sailor).

Ил. 78. Асен Камбуров (Хитър Петър) и Стоян Бъчваров (Настрадин Ходжа) в „Настрадин Ходжа и Хитър Петър“ (1938).

Fig. 78. Asen Kamburov (Hitar Petar) and Stoyan Bachvarov (*Nastradin Hodja) in Nastradin Hodja and Hitar Petar* (1938)

Ил. 79. (с. 53 вляво) Стоян Бъчваров

Fig. 79. (p. 53 left) Stoyan Bachvarov

Ил. 80. (с. 53 вдясно) Стоян Бъчваров (Настрадин Ходжа) и Асен Камбуров (Хитър Петър) в „Настрадин Ходжа и Хитър Петър“ (1938)

Fig. 80. (p. 53 right) Stoyan Bachvarov (Nastradin Hodja) and Asen Kamburov (Hitar Petar) in *Nastradin Hodja and Hitar Petar* (1938)

филма „Български орли“ (1941, реж. Борис Борозанов). Снима се още в „Специалист по всичко“)1962), „Слънчев удар“ (1977), „Компарсита“ (1978) и детския телевизионен сериал „Жар морякът“.

В бедното на комедии българско звуково кино изпъква вторият филм на Александър Вазов „Настрадин Ходжа и Хитър Петър“ (1938), главните роли в който изпълняват Стоян Бъчваров и Асен Камбуров, изявени комедийни артисти на сцената. **Ст. Бъчваров** (1878 – 1949) е един от пионерите на българския национален театър, актьор, режисьор и директор на театър. Снима се още в „Българи от старо време“ (1945) и „Бойка“. **Ас. Камбуров** (1899 – 1958) е част от трупата на Народния театър от 1930 и играе още в „Пленникът от Трикери“, „Грамада“, „Страхил войвода“, „Сватба“ (1943) и в още шест филма между 1945 и 1954.

Главната роля в „За родината“, първия от серията патриотични филми в края на 30-те и началото на 40-те години на XX век, изпълнява **Димитър Керанов** (1896 – 1987). Той започва кариерата си през 1919 г. като актьор, режисьор и директор на Свободен театър на П. К. Стойчев. След това работи в драматичните театри в Русе, Варна, Бургас, Сливен, Ямбол, Габрово и Търговище, както и в Софийския областен театър. Първото му участие в

Alexander Vazov's second film, *Nastradin Hodja i Hitar Petar ortatsi* (Nasreddin Hodja and Sly Petar partners) (1938), stands out in Bulgarian cinema from the interwar period, which is otherwise lacking in comedies. The lead roles were played by prominent stage comedians Stoyan Bachvarov and Asen Kamburov. Bachvarov (1878–1949) was a founder of the Bulgarian National Theatre and worked as an actor, director and theatre manager. He also appeared in *Balgari ot staro vreme* (Bulgarians of Olden Times, 1945) and *Boyka* (1947). As. Kamburov (1899–1958), who joined the National Theatre troupe in 1930, also appeared in *Plennikat ot Trikeri*, *Gramada*, *Strahil Voivoda*, *Svatba* and six other films between 1945 and 1954.

Dimitar Keranov (1896–1987) played the lead role in Za Rodinata, the first in a series of patriotic films from the late 1930s and early 1940s. He started in 1919 as an actor, director and manager at P. K. Stoychev's Svoboden Theatre. He then worked at drama theatres in Ruse, Varna, Burgas, Sliven, Yambol, Gabrovo and Targovishte, as well as at the Sofia Regional Theatre. His first film role was in Momina Skala, after which he appeared in Sled pozhara nad Rusiyata and Nastradin Hodja i Hitar Petar Ortatsi. Between 1975 and 1987, he appeared in 14 additional Bulgarian feature films, including The Pool (1977) and At Night on the Rooftops (1987), both directed by Binka Zhelyazkova.

киното е в „Момина скала“, след което се снима в „След пожара над Русия“ и „Настрадин Ходжа и Хитър Петър ортаци“. Между 1975 и 1987 се снима в още 14 български игрални филма, сред които „Басейнът“ (1977) и „Нощем по покривите“ (1987) на Бинка Желязкова.

Библиография:

Йоана Спасова-Дикова. Bulgarian Theatrical 20th Century / Българският театрален двадесети век, София, Институт за изследвания на изкуствата – Българска академия на науките, 2025.

Петър Кърджилов. От Луна АД до кинопросветата по селата. Индустриално и институционално в българското кино между двете световни войни, София, Институт за изследвания на изкуствата – Българска академия на науките, 2025.

Васил Гендов. Трънливият път на българския филм 1910 – 1940, София, Българска национална филмотека, 2016.

Петър Кърджилов. Български игрални филми. Том 1/ 1915 – 1948, София, издателство д-р Петър Берон, 1987

Reference:

Joanna Spassova-Dikova. Bulgarian Theatrical 20th Century / Balgarskiyat teatralen dvadeseti vek. Institut za uzsledvaniya na izkustvata–Balgarska akademiya na naukite, Sofia, 2025.

Petar Kardjilov. Ot Luna AD do kinoprosvetata po selata. Imdustrialno i institutsionalno v balgarskoto kino mezhdu dvete svetovni voyni [From Luna AD to Film Education in the Villages: Industrial and Institutional Aspects of Bulgarian Cinema Between the Two World Wars], Institut za uzsledvaniya na izkustvata–Balgarska akademiya na naukite, Sofia, 2025.

Vasil Gendov. Tranliviyat pat na balgarskiya film. Memoari [The Thorny Path of Bulgarian Cinema, 1910–1940: Memoirs], Balgarska natcionalna filmoteka, Sofia, 2016.

Petar Kardjilov. Balgarski igralni filmi. Tom 1 / 1915–1948 [Bulgarian feature film. Volume 1/ 1915–1948], Izdatelstvo d-r Petar Beron, Sofia, 1987.